

By email

2nd September 2021

Annwyl Delyth,

Hoffwn ddiolch i chi am y cyfle i ymateb i'r ymgynghoriad ar feysydd blaenoriaeth y Pwyllgor yn ystod tymor nesaf y Senedd. Mae nifer o fy argymhellion a sylwebaethau isod yn berthnasol i Bwyllgorau Senedd eraill, ond roeddwn i eisiau tynnu eich sylw chi atynt hefyd oherwydd dylid ymdrechu ar draws Pwyllgorau i integreiddio gwahanol feysydd gwaith. Bydd integreiddio meysydd polisi yn well yn sicrhau craffu ar y cyd, y gallu i nodi bylchau gweithredu a chynnig atebion ar draws gwaith y Senedd. Gallwch ddod o hyd i'm llythyrau at Bwyllgorau eraill [yma](#).

Hoffwn hefyd awgrymu i chi ac i Bwyllgorau eraill faes trawsbynciol, y gellir edrych arno ar y cyd ac mewn cydweithrediad gan rai, neu yn ddelfrydol pob un, o Bwyllgorau'r Senedd: Sgiliau ar gyfer Adferiad Gwyrdd. Mae adferiad gwyrdd llewyrchus, cyfartal, o effeithiau COVID-19 yn golygu darparu bywoliaethau o ansawdd da i bawb, wrth gefnogi datgarboneiddio cyflym a gwella bioamrywiaeth. Mae hyn yn dibynnu ar gael y sgiliau a'r hyfforddiant cywir ar gyfer ein poblogaeth. Mae fy ngwaith ar sgiliau ar gyfer y dyfodol wedi tynnu sylw at bwysigrwydd diwylliant, creadigrwydd a chyfathrebu (yn Gymraeg a Saesneg) ar gyfer byd sy'n newid yn gyflym. Mae hwn yn faes y mae fy nhîm fy hun wedi'i archwilio yn ddiweddar, a gallwch ddod o hyd i'n cyhoeddiad diweddaraf [yma](#).

Ym mis Mai 2020, cyhoeddais yr [Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol](#) cyntaf erioed, a oedd yn ystyried y cynnydd a wnaed gan gyfrif cyhoeddus wrth weithredu'r Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol. Roedd hefyd yn nodi'r camau a'r argymhellion y dylai cyfrif cyhoeddus eu mabwysiadu wrth iddynt roi'r ddeddfwriaeth ar waith ymhellach. Rwyf wedi tynnu sylw'r Pwyllgor isod at ganfyddiadau ac argymhellion perthnasol yr adroddiad i'w hystyried (Atodiad 1). Byddwn yn annog holl Aelodau'r Pwyllgor i ystyried yr adroddiad ac yn benodol yr Adran ar [Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu](#) a [Chymru sy'n Gyfrifol ar lefel Fyd-eang](#). Wrth gwrs, dylid hefyd ystyried cyfrifoldeb y pwyllgor yn ehangach ar draws bob un o'r nodau llesiant.

Yn dilyn Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol, rwyf hefyd wedi cyhoeddi papur, [Rhaglen Lywodraethu Addas ar gyfer y Dyfodol](#), sy'n tynnu sylw at bwysigrwydd diwylliant ar gyfer adferiad ac adeiladu'n ôl yn well.

Byddwn hefyd yn awgrymu eich bod yn ystyried [yr ail iteriad o'r Adroddiad Tueddiadau'r Dyfodol sydd ar ddod](#), a gyhoeddir yn ddiweddarach eleni gan Lywodraeth Cymru. Mae Atodiad 2 isod yn rhoi rhai o'r tueddiadau perthnasol i chi yn y dyfodol a allai effeithio ar gylch gwaith y Pwyllgor.

Byddwn hefyd yn cynghori pob Pwyllgor i ystyried sut mae'r meysydd blaenoriaeth o'u dewis yn cyd-fynd â'r amcanion a'r camau yn y [Rhaglen lywodraethol gyhoeddedig](#).

Rwyf wedi tynnu sylw at y canfyddiadau a'r argymhellion perthnasol, a ddaeth i'r amlwg o fy ngwaith, i helpu'r Pwyllgor i ddewis y meysydd penodol y byddant yn canolbwyntio arnynt yn ystod tymor nesaf y Senedd. Byddwn i a fy nhîm yn hapus i gwrdd ag Aelodau'r Pwyllgor neu glercod i drafod hyn ymhellach, os credwch y byddai hynny'n ddefnyddiol.

Diwylliant

Mae diwylliant yn un o ddimensiynau cynaliadwyedd a nodir yn Neddff Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol ac, o'r herwydd, mae'n rhan gynhenid o lesiant y mae'n rhaid i ni ei hyrwyddo a'i wella er budd cenedlaethau'r dyfodol.

Mae diwylliant yn rhan o DNA Cymru. Mae'n hunaniaeth, yn iaith rydyn ni'n ei siarad, yn ddiwydiant; rhywbeth sy'n brofiadol ac yn rhywbeth rydyn ni'n cymryd rhan ynddo. O'r dillad rydyn ni'n eu gwisgo, y gerddoriaeth rydyn ni'n gwranddo arni, a'r gemau rydyn ni'n eu chwarae, bod yn aelod o glwb chwaraeon lleol, ymweld â'r theatr, canu mewn côr, y ffilmiau rydyn ni'n eu ffrydio a'r teledu rydyn ni'n ei wylio, yn pori'r rhyngwrwyd yn eich llyfrgell leol, neu'n mynd i'r eglwys, y capel, y synagog, y mosg neu'r deml.

Yn ystod y pandemig, profodd sefydliadau diwylliannol ac ymarferwyr ymchwydd sylweddol yn y defnydd o'u hadnoddau a'u gwasanaethau digidol, ac yn y celfyddydau trodd llawer o bobl at, neu aildarganfod, werth gweithgaredd creadigol i helpu i ymdopi ag anawsterau'r cyfnod clo. Mae'n amlwg, yn ystod yr amseroedd anoddaf, bod rhyngweithio â diwylliant a bod yn greadigol yn hanfodol bwysig fel mecanwaith ymdopi, yn ffordd o gadw ymdeimlad o normalrwydd a chynnal rhywfaint o gysylltiad ag eraill yn y gymuned, a'u bod yn weithgareddau ystyrlon a buddiol i'w dilyn.

Ond ochr yn ochr mae'r gweithwyr proffesiynol diwylliannol a chreadigol wedi bod ymhlith y rhai a gafodd eu taro galetaf yn ystod y pandemig, gan ddisgyn trwy'r bylchau ar fynediad i'r cynllun ffyrlo a phrofi effeithiau gwaethaf natur ansicr eu gwaith.

Er bod angen a mawr yw'r croeso i'r mentrau polisi a lansiwyd gan lywodraethau yn ystod pandemig COVID-19, mae angen ateb cwestiynau ehangach polisi cyhoeddus ac ymarfer creadigol a gobeithiaf y bydd fy nghanfyddiadau isod yn ddefnyddiol i'r Pwyllgor helpu i fynd i'r afael â rhai o'r cwestiynau yma.

Mae'r canfyddiadau a ddaeth i'r amlwg trwy'r gwaith hwn yn cynnwys:

- Mae Llywodraeth Cymru yn gallu dangos rhywfaint o dystiolaeth ar sut maen nhw'n cefnogi'r economi ddiwylliannol ond mae angen iddyn nhw sicrhau eu bod nhw'n defnyddio egwyddorion datblygu cynaliadwy ar draws yr holl bolisiau yn y maes hwn.
- Mae angen gwneud mwy i hyrwyddo creadigrwydd fel rhan o ddysgu gydol oes ac i mewn i weithluoedd cyfredol.
- Nid yw cyllid i gefnogi asedau diwylliannol, cynhyrchu a chyflawni bob amser yn cael ei ystyried yn hanfodol a gall fod y peth cyntaf i fynd pan fydd cyrff cyhoeddus yn ystyried cyllidebau.
- Mae cyrff cyhoeddus yn dechrau cydnabod diwylliant fel arf pwerus a all helpu i godi ymwybyddiaeth o heriau amgylcheddol, ond mae angen dull mwy cydgyssylltiedig er mwyn cynyddu nifer yr enghreifftiau ledled Cymru.
- Mae effaith diwylliant ar iechyd a llesiant yn cael ei chydabod fwyfwy ac mae rhai rhaglenni arloesol, y dylid eu rhannu a'u graddio i fyny.
- Mae'r gymuned ddiwylliant a chwaraeon yn cydnabod eu rôl wrth gyflawni ystod o amcanion llesiant, ond nid yw cyrff cyhoeddus yn gweithredu'n ddigonol ar hyn bob amser.

- Mae'r ymateb i argyfwng COVID-19 yn sbarduno mwy o werthfawrogiad o rôl diwylliant a chwaraeon a ffyrdd arloesol o gynnwys a phobl.
- Mae angen mwy o ffocws ar fynediad i ddiwylliant a hyrwyddo cydraddoldeb diwylliannol a chyfiawnder gan gyrff cyhoeddus.
- Mae angen ymgorffori gwerthoedd a chyfleoedd adferiad diwylliant ar draws holl raglenni'r llywodraeth.

Yn ystod y 6 mis diwethaf, rwyf wedi bod yn datblygu Addewid Llawrydd a Chyrff Cyhoeddus ochr yn ochr â Llywodraeth Cymru. Bydd yr Addewid hwn yn anelu at bartneru gweithwyr llawrydd gyda chyrff cyhoeddus ledled Cymru wrth fynd i'r afael â heriau fel unigrwydd ac arwahanrwydd, adfywio trefi a dinasoedd, iechyd meddwl a dysgu gydol oes. Rwy'n credu bod cyfle i adeiladu ar y perthnasoedd a sefydlwyd eisoes gan gyrff cyhoeddus i weld heriau ac atebion trwy'r lens diwylliant a chreadigrwydd. Mae hyn yn adeiladu ar fy uchelgais i gael 'Creadigolyn Preswyl' ym mhob corff cyhoeddus yng Nghymru.

Ym mis Gorffennaf, cynullais gyfarfod o gyrff diwylliannol yng Nghymru i drafod fy nghyngor pellach i'r Llywodraeth ac i archwilio rôl y sector wrth lunio adferiad COVID. Mae hwn yn sector llawn egni gyda llawer i'w gynnig wrth gefnogi Llywodraeth Cymru i gyflawni ei Rhaglen Lywodraethu, gan adeiladu ar eu gwaith arloesol a chyffrous yn ystod y 18 mis diwethaf yn benodol. Byddwn yn annog y Pwyllgor ymhellach i ystyried sut y gellid cefnogi'r sector diwylliannol yng Nghymru i weithio y tu hwnt i'w gylchgronau traddodiadol mewn meysydd polisi ehangach ac wrth fynd i'r afael â thueddiadau'r dyfodol. Ar hyn o bryd rwy'n arwain llythyr ar y cyd â chyrff diwylliannol yng Nghymru at y Llywodraeth, yn tynnu sylw at y cyfleoedd i weithio gyda'r sector i gyflawni ei Rhaglen Amcanion Rhaglen Lywodraeth a Llesiant. Mae'r Amcanion Llesiant y gall y sector diwylliannol eu cefnogi yn cynnwys (ond heb fod yn gyfyngedig i) y canlynol:

- Parhau â'n rhaglen hirdymor o ddiwygio addysg, a sicrhau bod anghydraddoldebau addysgol yn culhau a bod safonau'n codi.
- Darparu gofal iechyd effeithiol, o ansawdd uchel a chynaliadwy
- Adeiladu economi gryfach a gwyrddach wrth i ni wneud y cynnydd mwyaf tuag at ddatgarboneiddio.

Dylai'r Llywodraeth wneud pob ymdrech i hyrwyddo llesiant diwylliannol ar draws ei phenderfyniadau polisi, ariannol a phroses, gan geisio cynyddu ei gyfraniad at yr holl nodau llesiant mewn partneriaeth ag eraill. Byddaf yn rhannu fy llythyr olaf at Ddirprwy Weinidog y Celfyddydau a Chwaraeon gyda'r Pwyllgor pan fydd yn cael ei gyhoeddi.

Yn seiliedig ar fy nghyngor a'm gwaith presennol, byddwn yn annog y Pwyllgor i ystyried canolbwyntio eu gwaith ar ddiwylliant o amgylch y themâu canlynol:

- **Diwylliant a chreadigrwydd fel dimensiwn craidd gwerthfawr o lesiant.**
- **Diwylliant fel mecanwaith ar gyfer newid ehangach.**
- **Sicrhau bod diwylliant ar gael i bawb.**
- **Cefnogi pobl ifanc i brofi a gweithio yn y diwydiant creadigol a diwylliannol**
- **Cefnogi gweithgaredd rhwng cenedlaethau a arweinir gan ddiwylliant i fynd i'r afael ag unigrwydd ac arwahanrwydd, hybu'r iaith Gymraeg, iechyd meddwl a chydlyniant cymunedol.**
- **Strategaeth Genedlaethol Diwylliant a Chreadigrwydd ddiwygiedig**

Yr Iaith Gymraeg

Mae fy nghanfyddiadau mewn perthynas â'r Gymraeg yn cynnwys:

- Mae'r targed o filiwn o siaradwyr a chynnydd yn y rhai sy'n siarad Cymraeg yn ddyddiol i 20% erbyn 2050 yn bolisi uchelgeisiol, ond mae angen mwy o weithredu ar draws yr holl gyrff cyhoeddus i gyflawni'r targed hwn.
- Rhaid i'r Gymraeg chwarae rhan lawn yn y datblygiadau technolegol diweddaraf i sicrhau ei bod yn parhau i fod yn iaith fodern a ddefnyddir ym mhob agwedd ar fywyd bob dydd.
- Mae Llywodraeth Cymru yn parhau i ddangos ewyllys a phenderfyniad gwleidyddol i wella a hyrwyddo'r Gymraeg ond mae angen gwneud mwy i fynd i'r afael â cholli sgiliau Cymraeg pan fydd pobl ifanc yn symud y tu hwnt i addysg statudol.
- Nid yw amcanion a chmau corff cyhoeddus bob amser yn cwrdd â'r lefel uchelgais sydd ei hangen i gyflawni'r nod hwn ac nid ydynt yn dangos yn ddigonol sut y byddant yn cyfrannu at y targed cenedlaethol o filiwn o siaradwyr a chynnydd yn y rhai sy'n siarad Cymraeg yn ddyddiol i 20% erbyn 2050.

Hoffwn i hefyd annog pob Pwyllgor Senedd i ystyried eu rôl wrth fynd i'r afael â'r argyfwng tai yng Nghymru - yn enwedig ei effaith ar yr Iaith Gymraeg. Mae [adroddiad Brooks](#) ar ail gartrefi yn dweud wrthym fod y ffigurau cynyddol ar gyfer ail gartrefi eisoes mor uchel â 46% yn rhai o'n cymunedau, tra bod aelodau o'r un cymunedau hyn yn cael eu rhoi ar restrau aros am dai cymdeithasol a allai, gyda'r amserlenni cyfredol, olygu byddant yn gallu cael mynediad at dai cymdeithasol mewn 40 mlynedd. Rwyf yn bwriadu ysgrifennu at Lywodraeth Cymru i rannu fy mhryderon ymhellach.

Yn seiliedig ar fy nghyngor presennol ac wrth dynnu ar gyngor y Comisiynydd Cymraeg, byddwn yn annog y Pwyllgor i ystyried canolbwyntio eu gwaith ar yr Iaith Gymraeg o amgylch y themâu canlynol:

- Nodi cyfleoedd i hyrwyddo a defnyddio'r Gymraeg o fewn dulliau Adfer COVID.
- Pwysigrwydd prif ffyrddio'r Gymraeg yn ddeddfwriaeth a pholisi ehangach
- Ymyriadau polisi y dylid eu cyflwyno i sicrhau bod y Llywodraeth ar y trywydd iawn i gyrraedd targedau 2050.
- Ymyriadau polisi y dylid eu cyflwyno i fynd i'r afael ar frys â'r argyfwng tai yng Nghymru, a'i effaith ar gymunedau Cymraeg. Mae'r angen i gynnwys cymunedau i ddarganfod atebion yn hanfodol.

Mae mwy o fanylion a chyngor mewn perthynas â diwylliant ac Iaith Gymraeg i'w gweld yn yr Adranau ar [Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu](#), yn ogystal â'm papur, [Rhaglen Lywodraethu Addas ar gyfer y Dyfodol](#).

Byddwn yn annog y Pwyllgor i ystyried y canfyddiadau hyn a'u defnyddio i lywio eu blaenoriaethau a gweithio mewn perthynas â'r Gymraeg yn nhymor nesaf y Senedd.

Cysylltiadau rhyngwladol

Mae argyfwng pandemig a hinsawdd COVID-19 yn tanlinellu'r anghydraddoldebau economaidd, amgylcheddol ac iechyd enfawr sy'n wynebu gwledydd tlotaf y byd. Er mwyn i Gymru fod yn genedl fyd-eang gyfrifol rhaid iddi flaenoriaethu gweithredu ar y canlynol:

- Lleihau ei ôl troed carbon yn sylweddol, yn enwedig trwy allyriadau defnydd - a lleihau ei gyfraniad at ddatgoedwigo trofannol, gan gynnwys trwy gaffael cyhoeddus.
- Nodi sut y gall gefnogi gwledydd incwm isel yn effeithiol i ymdopi ac yn y pen draw adfer o'r pandemig. Hyd nes y bydd brechlynnau ar gael i bawb, gwledydd tlotaf y byd fydd yn dioddef fwyaf, ac yn barhaus, o'r pandemig. Dylai Llywodraeth Cymru arwain adolygiad ynghylch sut i gefnogi systemau iechyd gwledydd incwm isel yn effeithiol trwy adeiladu ar y cysylltiadau iechyd rhyngwladol presennol. Dylai'r adolygiad hwn gynnwys sut i gefnogi cyrff anllywodraethol ac elusennau rhyngwladol Cymru sy'n wynebu toriadau yn y gyllideb oherwydd gostyngiad Llywodraeth y DU mewn cymorth rhyngwladol.

Gellir gweld fy nghanfyddiadau mewn perthynas â chysylltiadau rhyngwladol yn yr adran ar [Cymru sy'n Gyfrifol ar lefel Fyd-eang](#), ac maent yn cynnwys:

- Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn ddarn o ddeddfwriaeth sy'n arwain y Byd, ac mae gennym rôl bwysig wrth helpu cenedloedd eraill i ddysgu o'n dull gweithredu.
- Mae Strategaeth Rhyngwladol Llywodraeth Cymru yn gyfle i hyrwyddo Cymru i'r Byd, ond dylem i gyd fod yn meddwl ac yn gweithredu mewn ffordd sy'n gyfrifol yn fyd-eang.
- Cydnabyddir cyfraniad Cymru i'r Nodau Datblygu Cynaliadwy, ond dylem gyflymu cyflymder y newid er mwyn sicrhau ein bod yn cael ein cydnabod am weithredu, nid geiriau yn unig.
- Mae Cymru yn cael ei chydabod a'i pharchu yn fyd-eang fel cenedl sy'n croesawu ar y cyfan, ond dylem barhau i sicrhau ein bod yn creu dyfodol diogel a heddychlon i bawb, gan sicrhau bod Cymru yn Genedl Noddfa.
- Bydd angen i Gymru gynllunio'n effeithiol ar gyfer cyfnod pontio'r UE a thu hwnt a sicrhau bod ein perthynas â'r Byd y tu hwnt i Brexit yn seiliedig ar werthoedd a rennir yn gadarnhaol.
- Rydym yn defnyddio ein hadnoddau naturiol yn gyflymach nag y gellir ei ailgyflenwi, ond mae Cymru yn dangos ei huchelgais i ddod yn wlad ddi-wastraft, carbon net-sero.

Yn seiliedig ar fy nghyngor a'm gwaith presennol, byddwn yn annog y Pwyllgor i ystyried canolbwyntio eu gwaith ar gysylltiadau rhyngwladol o amgylch y themâu canlynol:

- **Cymru fel dinasyddion ac arweinydd byd-eang.**
- **Sicrhau bod Cymru yn groesawgar, yn ddiogel ac yn deg i bawb.**
- **Gwneud y penderfyniadau ariannol cywir nawr, er mwyn galluogi cenedlaethau'r dyfodol i ffynnu.**
- **Cadwyni cyflenwi teg, moesegol a chynaliadwy.**

Efallai y bydd gennych ddi-ddordeb hefyd yn rhai o'r astudiaethau achos o arfer da yr wyf wedi bod yn eu casglu, sydd ar gael [yma](#). Yn benodol, efallai yr hoffech chi edrych ar:

- [Amgueddfa Cymru - ehangu'r ymgysylltiad â phobl ifanc;](#)
- [Celfyddydau a Diwylliant mewn Llesiant;](#)
- [Amgueddfeydd lleol yn gwella llesiant;](#)
- [Cefnogi cymunedau creadigol.](#)

Comisiynydd
**Cenedlaethau'r
Dyfodol**
Cymru

**Future
Generations
Commissioner**
for Wales

Ymateb gan Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru /
Response from Future Generations Commissioner for Wales

Unwaith eto, hoffwn ddiolch i'r Pwyllgor am y cyfle i fwydo i'w blaenoriaethau ar gyfer telerau nesaf y Senedd. Os hoffech drafod unrhyw un o'r pwyntiau uchod yn fwy manwl, peidiwch ag oedi cyn cysylltu â'm tîm yn cysylltwchani@cenedlaethaurdyfodol.cymru.

Dear Delyth,

I would like to thank you for the opportunity to respond to the consultation on the Committee's priority areas during the next Senedd term. Several of my recommendations and commentaries below are relevant to other Senedd Committees, but I wanted to flag them to you too because efforts should be made across Committees to integrate respective areas of work. Better integration of policy areas will ensure collective scrutiny, the ability to identify implementation gaps and offer solutions across the Senedd's work. You can find my letters to other Committees [here](#).

I would also like to suggest to you and to other Committees a cross-cutting area, which can be looked at jointly and in collaboration by some, or ideally all, Senedd Committees: Skills for a Green Recovery. A prosperous, equal, green recovery from the impacts of COVID-19 means delivering good quality livelihoods to all, whilst supporting rapid decarbonisation and improving biodiversity. This is reliant on having the right skills and training for our population. My work on skills for the future has highlighted the importance of culture, creativity and communication (in Welsh and English) for a rapidly changing world. This is an area my own team has recently explored, and you can find our latest publication [here](#).

In May 2020, I published the first ever [Future Generations Report](#), which considered the progress made by public bodies in implementing the Well-being of Future Generations Act. It also set out the actions and recommendations public bodies should adopt as they further implement the legislation. I have highlighted for the Committee below the relevant findings and recommendations of the report for your consideration (Annex 1). I would encourage all Committee Members to consider the report and in particular the Section on [A Wales of Vibrant Culture and Thriving Welsh Language](#) and [A Globally Responsible Wales](#). I would further encourage the committee to consider its remit across within the context of all well-being goals.

Following the Future Generations Report, I have also published a paper, [Future Fit Programme for Government](#), which highlights the importance of culture for recovery and building back better.

I would also suggest you consider the [upcoming second iteration of the Future Trends Report](#), which will be published later this year by Welsh Government. Annex 2 below provides you with some of the relevant future trends which could impact the Committee's remit.

I would also advise all Committees to consider how their chosen priority areas align with the objectives and steps within the published [Programme for government](#).

I have highlighted the relevant findings and recommendations, which emerged from my work, to help the Committee select the specific areas they will focus on during the next Senedd term. My team and I would be happy to meet with Committee Members or clerks to discuss this further, if you think that would be useful.

Culture

Culture is one of the dimensions of sustainability set out in the Well-being of Future Generations Act and, as such is an intrinsic part of well-being that we must promote and improve for the benefit of our future generations.

Culture is part of the DNA of Wales. It's an identity, a language we speak, an industry; something that is experienced and something we engage in. From the clothes we wear, the music we listen to, and the games we play, being a member of a local sports club, visiting the theatre, singing in a choir, the movies we stream and the television we watch, browsing the internet in your local library, or going to the church, chapel, the synagogue, mosque or temple.

During the pandemic, cultural organisations and practitioners experienced a significant surge in usage of their digital resources and services, and in the arts many people turned to or rediscovered the value of creative activity to help cope with the difficulties of lockdown. It is clear that during the most difficult times, interaction with culture and being creative are vitally important as a coping mechanism, a way of retaining a sense of normality and maintaining a degree of connection with others in the community, and are meaningful and beneficial activities to pursue.

But in parallel the cultural and creative professionals have been amongst the hardest hit during the pandemic, falling through the gaps on access to the furlough scheme and experiencing the worst effects of the precarious nature of their work.

While policy initiatives launched by governments during the COVID-19 pandemic were needed and welcomed, there is a need to answer broader questions of public policy and creative practice and I hope that my findings below will be useful for the Committee to help address some of these questions.

The findings that emerged through this work include:

- Welsh Government are able to show some evidence on how they are supporting the cultural economy but need to ensure they are applying principles of sustainable development across all policies in this area.
- More needs to be done to promote creativity as part of lifelong learning and into current workforces.
- Funding to support cultural assets, production and delivery is not always seen as essential and can be the first thing to go when budgets are considered by public bodies.
- Public bodies are starting to recognise culture as a powerful tool that can help raise awareness of environmental challenges, but a more coordinated approach is needed in order to scale up the many examples across Wales.
- The impact of culture on health and well-being is being increasingly acknowledged and there are some innovative programmes, which should be shared and scaled up.
- The culture and sport community recognise their role in meeting a range of well-being objectives, but this is not always sufficiently acted upon by public bodies.
- The response to the COVID-19 crisis is triggering a greater appreciation of the role of culture and sport and innovative ways of involving and people.

Comisiynydd
**Cenedlaethau'r
Dyfodol**
Cymru

**Future
Generations
Commissioner
for Wales**

Ymateb gan Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru /
Response from Future Generations Commissioner for Wales

- A greater focus on access to culture and the promotion of cultural equality and justice is needed by public bodies.
- The values and opportunities of a culture recovery needs to be embedded across all government programmes.

During the last 6 months, I have been developing a Freelancers and Public Bodies Pledge alongside Welsh Government. This Pledge will aim to partner freelancers with public bodies across Wales in tackling challenges such as loneliness and isolation, town and city regeneration, mental health and lifelong learning. I believe there is an opportunity to build on the relationships already established by public bodies to view challenges and solutions through the culture and creativity lens. This builds on my ambition for there to be a 'Creative in Residence' in all public bodies in Wales.

In July, I convened a meeting of cultural bodies in Wales to discuss my further advice to Government and to explore the sector's role in shaping COVID recovery. This is an energized sector with much to offer in supporting Welsh Government deliver its Programme for Government, building on their innovative and exciting work during the last 18 months in particular. I would further encourage the Committee to consider how the cultural sector in Wales could be supported to work beyond its traditional remits in wider policy areas and in tackling future trends. I am currently leading a joint letter with cultural bodies in Wales to the Government, highlighting the opportunities to work with the sector in meeting its Programme for Government and Well-being Objectives. The Well-being Objectives in which the cultural sector can support include (but are not limited to):

- Continue our long-term programme of education reform, and ensure educational inequalities narrow and standards rise.
- Provide effective, high quality and sustainable healthcare
- Build a stronger, greener economy as we make maximum progress towards decarbonisation.

All efforts should be made by Government to promote cultural well-being across its policy, financial and process decisions, seeking to maximise its contribution to all well-being goals in partnership with others. I will share my final letter to the Deputy Minister for Arts and Sport with the Committee when it is published.

Based on my existing advice and work, I would encourage the Committee to consider focusing their work on culture around the following themes:

- **Culture and creativity as a valued core dimension of well-being.**
- **Culture as a mechanism for wider change.**
- **Ensuring culture is available to all.**
- **Support young people to experience and work within the creative and cultural industry**
- **Support culture led intergenerational activity to tackle loneliness and isolation, Welsh language promotion, mental health and community cohesion.**
- **A revised national Culture and Creativity Strategy**

Welsh language

My findings in relation to the Welsh language include:

- The target of a million speakers and an increase in those who speak Welsh daily to 20% by 2050 is an ambitious policy, but more action across all public bodies is needed to achieve this target.
- The Welsh language must play a full part in the latest technological developments to ensure that it remains a modern language used in all aspects of everyday life.
- Welsh Government is continuing to show political will and determination to improve and promote the Welsh language but more needs to be done to address the loss of Welsh language skills when young people move beyond statutory education.
- Public body objectives and steps do not always meet the level of ambition needed to achieve this goal and are not demonstrating sufficiently how they will contribute to the national target of a million speakers and an increase in those who speak Welsh daily to 20% by 2050.

I too would like to encourage all Senedd Committees to consider their role in addressing the housing crisis in Wales – in particular its impact on the Welsh Language. The [Brooks report](#) on second homes tells us that the rising figures for second homes are already as high as 46% in some of our communities, while members of these same communities are put on waiting lists for social housing that, with current timescales, might mean they will be able to access social housing in 40 years. I intend on writing to Welsh Government to share my concerns.

Based on my existing advice and in drawing on the advice of the Welsh Language Commissioner, I would encourage the Committee to consider focusing their work on the Welsh Language around the following themes:

- Identify opportunities to promote and use the Welsh language within COVID Recovery approaches.
- The importance of mainstreaming the Welsh language into wider legislation and policy
- Policy interventions that should be introduced to ensure that the Government are on the right track to meet the 2050 targets.
- Policy interventions that should be introduced to address with urgency the housing crisis in Wales, and its impact on Welsh language communities. The need to involve communities to identify solutions is essential.

More detail and advice in relation to culture and Welsh Language can be found in the Sections on [A Wales of Vibrant Culture and Thriving Welsh language](#), as well as my paper, '[A Fit For the Future Programme for Government](#)'.

I would encourage the Committee to consider these findings and use them to inform their priorities and work in relation to the Welsh language in the next Senedd term.

International relations

The COVID-19 pandemic and climate crisis underline the huge economic, environmental and health inequalities facing the world's poorest countries. For Wales to be a responsible global nation it must prioritize action to:

- Drastically reduce its carbon footprint, particularly through consumption emissions – and reduce its contribution to tropical deforestation, including through public procurement.
- Identify how it can effectively support low-income countries to cope and eventually recover from the pandemic. Until vaccines are available for all, the world's poorest countries will suffer most, and continually, from the pandemic. The Welsh Government should lead a review as to how to effectively support low-income countries health systems by building on existing international health links. This review should include how to support Wales' Welsh international NGOs and charities which are facing budget cuts due to the UK Government's reduction in international aid.

My findings in relation to international relations can be found in the section on [A Globally Responsible Wales](#) and include:

- The Well-being of Future Generations Act is a World-leading piece of legislation, and we have an important role in helping other nations learn from our approach.
- Welsh Government's International Strategy is an opportunity to promote Wales to the World, but we should all be thinking and acting in a way that is globally responsible.
- Wales' contribution to the Sustainable Development Goals is recognised, but we should accelerate the pace of change to ensure we are recognised for action, not just words.
- Wales is globally recognised and respected as a mostly welcoming nation, but we should continue to ensure we're creating a safe and peaceful future for all, ensuring Wales is a Nation of Sanctuary.
- Wales will need to plan effectively for the EU transition period and beyond and ensure our relationship with the World beyond Brexit is based on positive shared values.
- We are using our natural resources faster than can be replenished, but Wales is demonstrating its ambition to become a zero waste, net zero carbon country.

Based on my existing advice and work, I would encourage the Committee to consider focusing their work on international relations around the following themes:

- **Wales as a global citizens and leader.**
- **Ensuring Wales is welcoming, safe and fair to all.**
- **Making the right financial decisions now, to enable future generations to thrive.**
- **Fair, ethical and sustainable supply chains.**

You may also be interested in some of the case studies of good practice that I have been collecting, which are available [here](#). In particular, you might like to look at:

- [Amgueddfa Cymru – widening engagement with young people;](#)
- [Arts and Culture in well-being;](#)
- [Local museums improving well-being;](#)
- [Supporting creative communities.](#)

Once again, I would like to thank the Committee for the opportunity to feed into their priorities for the next Senedd terms. Should you wish to discuss any of the above points in more detail, please do not hesitate to contact my team at ContactUs@futuregenerations.wales.

Ymateb gan Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru /
Response from Future Generations Commissioner for Wales

Yr eiddoch yn gywir / Yours Sincerely,

Sophie Howe

Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru / Future Generations Commissioner for Wales

Atodiad 1

Argymhellion Perthnasol o Adroddiad Cenedlaethau'r Dyfodol 2020

Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu

Argymhelliad Allweddol:

Dylai Llywodraeth Cymru sicrhau bod ei hasiantaethau diwylliannol gan gynnwys Cadw, Croeso Cymru, Cymru Greadigol a chyrrff cenedlaethol fel Cyngor Celfyddydau Cymru, Amgueddfa Genedlaethol Cymru a'r Llyfrgell Genedlaethol yn gweithio gyda'i gilydd i wneud y cysylltiadau'n well rhwng sut mae diwylliant ac iaith yn mynd i'r afael â'r hinsawdd ac argyfyngau natur. Dylai'r sector gael ei gefnogi yn y gwaith hwn gan holl adrannau'r llywodraeth a gwasanaeth cyhoeddus ehangach.

Argymhellion Polisi:

Dylai Llywodraeth Cymru:

- Sicrhau cyllid digonol ar gyfer y Gymraeg er mwyn cyrraedd targedau Strategaeth 2050.
- Sicrhau bod y Gymraeg yn cael ei phrif ffrydio yn llawn i holl bolisiau, arweiniad a strategaethau Llywodraeth Cymru.
- Rhoi ymrwymadau cyllido tymor hir ar waith i gefnogi datblygiad diwylliannol a'r diwydiannau creadigol ledled Cymru.
- Datblygu llwybrau clir, cynaliadwy i bobl gael mynediad atynt a sicrhau llwyddiant yn y proffesiynau diwylliannol.
- Dangos bod buddsoddiad mewn diwylliant yn cael ei ystyried yn bwysig; deallir enillion cymdeithasol ar fuddsoddiad a buddsoddir arian yn yr agenda atal i gefnogi hyn.
- Datblygu ymgyrch gyfathrebu strategol genedlaethol i hyrwyddo buddion diwylliant ar benderfynyddion ehangach iechyd.
- Arwain ar raglen partneriaeth tirwedd ddiwylliannol rhwng sectorau diwylliannol ac amgylcheddol gyda dulliau arloesol wedi'u datblygu i liniaru materion allweddol a nodwyd.
- Datblygu partneriaethau diwylliannol sy'n debyg i'r model Fusion / Cyfuno i gefnogi datblygu sgiliau a chyflogadwyedd. Ystyriwch sut y gallai hyn gefnogi'r genhadaeth genedlaethol ym myd addysg.
- Sicrhau bod y strategaeth ddiwylliant genedlaethol ddiwygiedig yn cyd-fynd â Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015, a'i bod yn adlewyrchu'r egwyddor datblygu cynaliadwy yn llawn.
- Datblygu coridorau diwylliannol ledled Cymru sy'n annog sectorau cyhoeddus, preifat a gwirfoddol i gysylltu safleoedd, rhaglenni a sefydliadau diwylliannol a chreadigol i ehangu cyfleoedd llesiant, cyrhaeddiad a ffyniant.
- Datblygu dull ar raddfa fawr o sicrhau bod cyfleusterau, rhaglenni a lleoliadau diwylliannol yn hygyrch i staff, cynulleidfaoedd, cyfranogwyr a gweithwyr proffesiynol diwylliannol; gan gynnwys potiau cyfalaf penodol ar waith i ddelio â datblygiadau adeiladau cyffredinol sydd eu hangen.
- Dod o hyd i ffordd i sicrhau datblygiad cerfluniau o bum merch o Gymru trwy raglenni seilwaith priodol a ariennir gan Lywodraeth Cymru.

Argymhellion Proses:

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylai Llywodraeth Cymru ddechrau:

- Cydnabod potensial creadigrwydd i gefnogi newid wrth lunio polisiau ar draws holl bortffolios y llywodraeth.
- Dangos effaith hirdymor buddsoddi mewn diwylliant ac iaith trwy brosiectau etifeddiaeth.
- Gweithio gyda chyrrff cyhoeddus i nodi, cefnogi a graddio straeon llwyddiant diwylliannol lleol.

Cymru sy'n Gyfrifol ar lefel Fyd-Eang

Argymhelliad Allweddol:

Dylai Llywodraeth Cymru greu gweledigaeth a chynllun i sicrhau bod Cymru yn dod yn wlad fwyaf eco-lythrennog y byd.

Argymhellion Polisi:

Dylai Llywodraeth Cymru:

- Sicrhau bod y Strategaeth Ryngwladol yn cael ei gweithredu gan yr holl bortffolios Gweinidogol ac yn gweithio gyda'r sectorau busnes a gwirfoddol a'r gymdeithas sifil a dinesig i wneud y mwyaf o'i gyfleoedd.
- Sicrhau ei fod yn darparu eglurder i gyrrff cyhoeddus ar sut mae'r Bil Partneriaeth Gymdeithasol (Cymru) a'r ddyletswydd economaidd-gymdeithasol yn cyd-fynd â Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015.
- Bod yn rhagweithiol wrth rannu ei ddull o gyflawni'r Nodau Datblygu Cynaliadwy yng ngweddill y DU ac yn rhyngwladol.
- Adeiladu cysylltiadau a chynghreiriau â gwledydd eraill sy'n arwain ar gynaliadwyedd ac yn sefydlu mecanweithiau i ddatblygu syniadau newydd a rhannu arfer gorau.
- Adolygu ei 'Cynllun ffoaduriaid a cheiswyr lloches (cenedl noddfa)' yng ngoleuni tystiolaeth gan Hwb Cymorth ACE, ynghylch yr adfydau y mae ffoaduriaid plant a cheiswyr lloches yn eu profi.
- Ystyried goblygiadau Cytundeb Ymadael yr UE, yn benodol mewn perthynas â'r effaith y gallai ei gael ar gyflawni eu hamcanion llesiant.
- Parhau i gefnogi ac adeiladu ar lwyddiannau Cymru ar gyfer Affrica a Plant!, sy'n dangos ymrwymiad Cymru i fod yn gyfrifol yn fyd-eang.

Argymhellion Proses:

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylai Llywodraeth Cymru ddod â'r canlynol i ben:

- Buddsoddi mewn tanwydd ffosil.

Yn eu gweithredoedd o ddydd i ddydd dylai Llywodraeth Cymru ddechrau:

- Cynnal asesiadau hawliau dynol a chydraddoldeb rhyw o'r holl bolisiau a chytundebau masnach a sicrhau bod pob buddsoddiad yn foesebol.
- Sicrhau bod gan Gymru fesurau a dangosyddion sy'n helpu i fapio sut mae dulliau effeithiol o fod yn gyfrifol yn fyd-eang yn edrych.
- Cyfathrebu'r berthynas rhwng Nodau Datblygu Cynaliadwy'r Cenhedloedd Unedig yn well a Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 i bob sector (cyhoeddus, preifat a gwirfoddol) a chymdeithas sifil a dinesig.

- Cyflwyno'r Cod Ymddygiad ar gyfer caffael a buddsoddi moesegol, ochr yn ochr â darparu arweinyddiaeth a chefnogaeth glir i gyrff cyhoeddus wrth fynd i'r afael â phob un o'r saith nod llesiant trwy eu harferion caffael.

Atodiad 2

Tueddiadau'r Dyfodol i Gadw Llygaid Arnynt

Tueddiadau Cyfredol:

- Mae 38,000 yn llai o weithwyr llawrydd yn gweithio mewn galwedigaethau creadigol ers dechrau 2020 ledled y DU.
- Dangosodd Arolwg Cenedlaethol 2019/20 mai pobl hŷn (65-74 a 75+) a oedd fwyaf tebygol o fod wedi mynychu neu gymryd rhan mewn gweithgaredd celf, diwylliant neu dreftadaeth o leiaf 3 gwaith y flwyddyn.
- Ers sefydlu Coleg Cymraeg Cenedlaethol, bu twf o 25% yn nifer y myfyrwyr sy'n astudio yn Gymraeg yn y brifysgol.
- Mae [61% o ymwelwyr tramor](#) yn dyfynnu ein safleoedd hanesyddol fel rheswm allweddol dros eu hymweliad â Chymru.
- Gostyngodd cyllid cyhoeddus y celfyddydau yng Nghymru 18% rhwng 2011-12 a 2017-18. Mae cyllid awdurdodau lleol ar Bortffolio Celfyddydau Cymru [wedi gostwng o £11 miliwn yn 2011-12 i £5.1 miliwn yn 2016-17](#).
- Dywed adroddiad Llesiant Cymru 2018-19 fod 62% o'r holl henebion a drefnwyd yn cael eu dosbarthu fel rhai sefydlog neu'n gwella, ond mae 14% yn dal i gael eu hasesu "mewn perygl".
- Mae ffigurau ar gyfer 2018-19 yn dweud wrthym mai dim ond traean o oedolion a gymerodd ran mewn chwaraeon dair gwaith yr wythnos, gyda [41% o oedolion yn nodi nad oeddent yn cymryd rhan mewn unrhyw chwaraeon neu weithgaredd corfforol](#).

Rhagfynegiadau yn y Dyfodol:

- Rhagwelir y bydd Cymru [yn colli 26% \(15,000\) o'i swyddi creadigol ac yn gweld cwmp o 10% \(£ 100 miliwn\)](#) yn y diwydiannau creadigol GVA.
- Yn seiliedig ar Gyfrifiad 2011, bydd gennym oddeutu 666,000, yn hytrach na miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050.

Annexe 1

Relevant Recommendations from the Future Generations Report 2020

A Wales of Vibrant Culture and Thriving Welsh language

Key Recommendation:

Welsh Government should ensure that its cultural agencies including Cadw, Visit Wales, Creative Wales and national bodies like Arts Council of Wales, National Museum Wales and the National Library are working together to better make the connections between how culture and language are addressing the climate and nature emergencies. The sector should be supported in this work by all government departments and wider public service.

Policy Recommendations:

Welsh Government should:

- Ensure adequate funding for the Welsh language in order to reach the 2050 Strategy targets.
- Ensure that the Welsh language is fully mainstreamed into all Welsh Government policies, guidance and strategies.
- Put long term funding commitments in place to support cultural development and the creative industries across Wales.
- Develop clear, sustainable pathways for people to access and achieve success in the cultural professions.
- Demonstrate that investment in culture is considered important; social return on investment is understood and money is invested in the prevention agenda to support this.
- Develop a national strategic communications campaign to promote the benefits of culture on the wider determinants of health.
- Lead on a cultural landscape partnership programme between cultural and environmental sectors with innovative approaches developed to mitigate key issues identified.
- Develop cultural partnerships akin to the Fusion/Cyfuno model to support skill development and employability. Consider how this could support the national mission in education.
- Ensure the revised national culture strategy is aligned with The Well-being of Future Generations (Wales) Act 2015, and fully reflects the sustainable development principle.
- Develop cultural corridors across Wales that encourage public, private and voluntary sectors to connect cultural and creative sites, programmes and institutions to widen well-being opportunities, reach and prosperity.
- Develop a large scale approach to ensuring cultural facilities, programmes and venues are accessible to staff, audiences, participants and cultural professionals; including specific capital pots in place to deal with overarching building developments that are needed.
- Find a way to secure the development of statues of five Welsh women through appropriate Welsh Government funded infrastructure programmes.

Process Recommendations:

In their day to day actions Welsh Government should start:

- Recognising the potential of creativity to support change in policy-making across all government portfolios.
- Showing the long-term impact of investment in culture and language through legacy projects.
- Working with public bodies to identify, support and scale up local cultural success stories.

A Globally Responsible Wales

Key Recommendation:

Welsh Government should create a vision and plan to ensure Wales becomes the most eco-literate country in the world.

Policy Recommendations:

Welsh Government should:

- Ensure the International Strategy is implemented by all Ministerial portfolios and work with the business and voluntary sectors and civil and civic society to maximise its opportunities.
- Ensure it provides clarity to public bodies on how the Social Partnership (Wales) Bill and the socio-economic duty align with The Well-being of Future Generations (Wales) Act 2015.
- Be proactive in sharing its approach on delivering the Sustainable Development Goals within the rest of the UK and internationally.
- Build links and alliances with other countries who are leading on sustainability and put in place mechanisms to develop new ideas and share best practice.
- Review its 'Nation of Sanctuary Refugee and Asylum Seeker Plan' in light of evidence from the ACE Support Hub, regarding the adversities experienced by child refugee and asylum seekers.
- Consider implications of the EU Withdrawal Agreement, specifically in relation to the impact it may have on meeting their well-being objectives.
- Continue to support and build upon the successes of Wales for Africa and Plant!, that demonstrate Wales' commitment to being globally responsible.

Process Recommendations:

In their day to day actions Welsh Government should stop:

- Investing in fossil fuels.

In their day to day actions Welsh Government should start:

- Conduct human rights and gender equality assessments of all trade policies and agreements and ensure all investments are ethical.
- Ensuring Wales has measures and indicators that help map what impactful approaches to being globally responsible looks like.
- Better communicating the relationship between the United Nations Sustainable Development Goals and The Well-being of Future Generations (Wales) Act 2015 to all sectors (public, private and voluntary) and civil and civic society.

- Rolling out the Code of Conduct for ethical procurement and investment, alongside providing clear leadership and support for public bodies in addressing all seven of the well-being goals through their procurement practices.

Annexe 2

Future Trends to Watch

Current Trends:

- There are 38,000 fewer freelancers working in creative occupations since the start of 2020 across the UK.
- The 2019/20 National Survey showed older people (65-74 and 75+) least likely to have attended or participated in arts, culture or heritage activity at least 3 times a year.
- Since the establishment of Coleg Cymraeg Cenedlaethol, there has been over a 25% growth in the number of students studying in Welsh at university.
- [61% of overseas visitors](#) cite our historical sites as a key reason for their visit to Wales.
- Public funding of the arts in Wales decreased by 18% between 2011-12 and 2017-18. Local authority funding of the Arts Portfolio Wales has [decreased from £11 million in 2011-12 to £5.1 million in 2016-17](#).
- The Well-being in Wales 2018-19 report says 62% of all scheduled monuments are classed as being stable or improving, but 14% are still assessed "at risk".
- Figures for 2018-19 tell us that only a third of adults took part in sport three times a week, with [41% of adults reporting not participating in any sport or physical activity](#).

Future Predictions:

- Wales is projected to [lose 26% \(15,000\) of its creative jobs and see a 10% \(£100 million\) drop](#) in creative industries GVA.
- Based on the 2011 Census, we will have around 666,000, rather than one million Welsh speakers by 2050.